

VERS UN SENTIT DE LA MORT

Joan Carles MÈLICH

Das Leben ist zum Tode nicht erkoren
Hölderlin

L'anàlisi de la mort realitzat per Martin Heidegger a *Sein und Zeit* ha estat fonamental per als posteriors estudis de cara a establir un «sentit de la mort», com volia Max Scheler.

Heidegger ubica la seva anàlisi en el capítol primer de la secció segona titulada: *Dasein und Zeitlichkeit*¹.

El *Dasein* ha quedat perfectament definit com a carència, mancament, atotalitat: «Mentre el *Dasein* és un ens, no ha assolit mai la seva totalitat»².

El *Dasein*, o la realitat humana —com deia G. Marcel— no podrà ser mai ell mateix, serà sempre un cercle que no podrà tancar-se. «El *Dasein* és una fuga perpètua vers les seves possibilitats: corre vers un possible que no és altra cosa que ell mateix i que, com a tal, és necessàriament impossible d'assolir. És, per essència, l'ésser que mai no pot ser ell mateix»³. Perquè, precisament, quan assoleixi aquesta totalitat, quan arribi a ésser *Ganzsein*, perdrà la seva condició d'ésser-en-el-món: «Quan l'assoleix (la totalitat) perd, al mateix temps, la seva condició d'ésser-en-el-món. Com a ens ja no és possible tenir experiència d'ell»⁴.

Al voltant de la categoria de *Sein-zum-Tode* tornen a sortir les diverses determinacions fonamentals del *Dasein* que Heidegger havia analitzat en els capítols anteriors. El punt de partida és entendre la mort des de la vida i, ja que l'existència humana és *Mit-sein*⁵, cal analitzar-la des del punt de vista dels altres. «El *Dasein* pot tenir una experiència de la mort, donat que és essencialment un ésser-amb-els-altres (*Mitsein mit Anderen*)»⁶.

I, com dirà Heidegger més endavant, la mort serà experimentada com una pèrdua, però una pèrdua dels supervivents. Ara bé, el punt àlgid de l'anàlisi del *Sein-zum-Tode* arriba en el moment de veure la relació d'aquest amb aquell Altre massificador i destructor de la individualitat del *Dasein*: el *Man* (l'Hom).

Si en la primera secció de *Sein und Zeit* vàiem com el *Dasein* queia derrotat sota la dictadura del *Man*, amb la mort el *Dasein* tornarà a ésser ell mateix, serà, per fi, alliberat del *Man*. Tot era

col·lectivament, però la mort, tanmateix, serà individual: «*Keiner kann dem Anderen sein Sterben abnehmen*»⁷.

Heidegger no entén la mort com a quelcom gratuït que s'apareix de sobte al *Dasein*, sinó com allò que pertany a l'estructura mateixa del seu ésser. Aquesta concepció de la mort la trobem ja formulada per Max Scheler: «La mort no és un simple component empíric de la nostra experiència, sinó que pertany a l'essència de l'experiència de tota vida, i també de la nostra, de tal manera que té la direcció vers la mort. (...) No és un marc que s'afegeix casualment a la imatge de processos psíquics o fisiològics aïllats, sinó un marc que forma part del mateix quadre sense el qual aquest no seria ja la imatge d'una vida»⁸.

Per a Heidegger també el *Dasein* té en ell mateix —implícitament— la necessitat de morir. Seria impossible l'existència sense la destrucció, la vida sense la mort. Són imprescindibles els contraris perquè puguem parlar de realitat. «La situació de moment en aquesta lluita determina tota l'indole de l'home com a *Dasein*. És a dir, com a comprensió de l'ésser amb visió de la mort, de l'home com a ésser que comença a morir quan comença a viure i que no pot tenir la vida sense el morir ni la força que el manté sense la força que el destrueix i el desfà»⁹.

Quan apareix la certesa de la mort sorgirà de sobte l'angoixa. (El concepte d'*Angst* serà desenvolupada en profunditat en la conferència *Was ist Metaphysik?* a propòsit del tema del *no-res*.)

Precisament perquè la certesa de la mort resulta angoixant per el *Dasein*, aquest cercarà el refugi de la impersonalitat: el *Man*. La mort —en la nostra societat— ha esdevingut tabú, quelcom de morbós que cal oblidar.

És molt important de tenir sempre present el fet que l'anàlisi del *Dasein* que realitza Heidegger es redueix a la realitat humana que es mou en la societat occidental. La vivència de la mort en els pobles primitius escaparia del tot a aquesta anàlisi¹⁰.

El *Man*, dèiem, elimina la certesa de la mort

considerant-la llunyana, «l'hom admet la mort com un fet, però la rebutja amb la intransigència de considerar-la com una possibilitat pròpia, constant, ineluctible»¹¹. La mort serà, per a Heidegger, la possibilitat més personal del *Dasein*. La possibilitat de la meua mort em revela la meua impossible impossibilitat, destrueix tota altra possibilitat. Per això «la mort és la possibilitat de l'absoluta impossibilitat del *Dasein*»¹².

El *Dasein* existeix perquè hi ha una finitud i aquesta serà el sentit de l'existència del *Dasein*. Jean-Paul Sartre dedica un capítol de *L'être et le néant* a criticar aquesta concepció heideggeriana de la mort i, al mateix temps, a desenvolupar la seva pròpia concepció.

Sartre comença establint una clara diferència entre el que ell denomina concepció realista i concepció idealista de la mort.

La primera d'elles seria aquella que entén la mort com a quelcom no-humà, quelcom que escapa a l'home. La segona, per contra, és aquella que creu que la mort és el sentit de la vida, de l'existència: concepció que pertany primerament a poetes, com Rilke, o novel·listes, com Malraux. Heidegger estaria inclòs en aquest darrer grup.

La concepció del *Dasein* com a *Sein-zum-Tode* diu Sartre que sedueix a primera vista, però, tanmateix, és absolutament errònia.

Per a Heidegger la mort era absolutament personal: «Ningú no pot prendre a un altre el seu morir»¹³, deia. Per a Sartre aquesta afirmació és absolutament gratuïta, car —diu ell— tampoc ningú pot estimar per mi, etc...¹⁴. Per a Sartre no hi hauria cap detall personalitzador que fos propi de la meua mort.

A continuació analitza Sartre la categoria d'*espera* de la mort. La mort —escriu Sartre— no la podem esperar com podem esperar un esdeveniment determinat. El fet de no saber quan hem de morir fa que no es pugui parlar d'*espera de la mort*. El que és propi de la mort és la sorpresa, la seva sobtada aparició.

Probablement, però, el centre al voltant del qual gira la crítica de Sartre a Heidegger és la idea de la mort com «la possibilitat de l'absoluta impossibilitat». *La mort ne peut être saisie comme ma possibilité, mais, au contraire, com la néantisation de toutes mes possibilités, néantisation qui elle-même ne fait plus partie de mes possibilités*¹⁵.

Per a Sartre la mort és la causa que l'existència

sigui radicalment absurda. Ell entén que només a partir de la subjectivitat hom podrà oferir un sentit a la vida, però la mort, precisament perquè destrueix l'existència, és un sense-sentit. A diferència de Heidegger o de Scheler que entenen la mort com a quelcom que pertany a l'estructura mateixa de la realitat humana, Sartre la veu com un enemic, com un estrany que se li apareix de sobte al *pour-soi* convertint-lo en *en-soi*: en estàtua. *La mort n'est jamais ce qui donne son sens à la vie: c'est au contraire ce qui lui ôte par principe toute signification. Si nous devons mourir, notre vie n'a pas de sens parce que se problèmes ne reçoivent aucune solution et parce que la signification même des problèmes demeure indéterminée*¹⁶.

No trobem cap sortida. El suïcidi no ofereix cap solució car ell mateix és un absurd.

La crítica sartriana al *Sein-zum-Tode* de Heidegger vindria a ser la part negativa de la concepció de Sartre de la mort. La part positiva, per contra, la trobem desenvolupada en el capítol de *La temporalité* i, concretament, en el primer apartat titulat *Phénoménologie des trois dimensions temporelles*¹⁷.

Fem una breu recapitulació de l'ontologia sartriana —inevitable, d'altra banda, si volem entendre la seva concepció de la mort.

El *pour-soi* ha quedat caracteritzat ontològicament com a *néant*. El *pour-soi* és *present*, perquè la realitat humana *esdevé, es fa* (recordem que per a Sartre «l'existència precedeix a l'essència»).

En el moment de la mort, però, jo deixo d'èsser *pour-soi*, consciència, per a passar a *en-soi*, *être*, matèria. De mi sols queda el cadàver: *Par la mort le pour-soi se mue pour toujours en en-soi dans la mesure où il a glissé tout entier au passé*¹⁸.

Si tenim en compte que Sartre sent *horror a l'èsser* i a la matèria, podem comprendre perfectament el canvi de perspectiva que el pensador francès ens ofereix respecte a Scheler o Heidegger.

El *pour-soi* —recordem-ho— havia estat caracteritzat com «allò que és el que no és i que no és el que és». És la imatge de l'ase i la pastanaga. En el moment de la mort, el *pour-soi* esdevé *en-soi*, passa a ser «allò que és».

Ara bé, i aquí entrariem en la segona part del problema, què passa amb les mirades dels altres?

Al llarg de l'existència hi havia una lluita a mort entre els individus, entre jo i l'altre, però ara *au moment de la mort nous sommes, c'est-à-dire nous sommes sans défense devant les jugements d'autrui*¹⁹.

La mort serà, per tant, *l'arrêt radical de la*

*Temporalité par passéification de tout le système ou, si l'on préfère, ressaisissement de la Totalité humaine per l'En-soi*²⁰.

En el moment de la mort serà quan, de veritat, hom podrà afirmar, amb tota l'angoixa que comporta, que *l'enfer, c'est les Autres*²¹.

NOTES

¹ HEIDEGGER, M., *Sein und Zeit*, Max Niemeyer Verlag Tübingen 1979, pp. 231 i ss. (Cito aquesta obra des d'ara com SZ).

² SZ, p. 236.

³ JOLIVET, R., *Las doctrinas existencialistas*, Gredos, Madrid, 1976, p. 122.

⁴ SZ, p. 236.

⁵ Per a Gabriel Marcel, «Heidegger s'esforça per traduir una certa experiència de la mort dins de la vida». MARCEL, G., *Pour une sagesse tragique et son au-delà*. (Trad. cast. *Filosofía para un tiempo de crisis*, Guadarrama, Madrid, 1971, p. 163).

⁶ SZ, p. 237.

⁷ SZ, p. 240, «Ningú no pot prendre a un altre el seu morir».

⁸ SCHELER, M., *Muerte y supervivencia*, Buenos Aires, p. 31.

⁹ BUBER, M., *¿Qué es el hombre?*, FCE; México, 1981, p. 88.

¹⁰ Cf. VALDÉS DEL TORO, R., «Nuevas tendencias en el estudio del simbolismo», *Enrahonar. Quaderns de filosofia* n° 2, pp. 47 i ss.

¹¹ WAELHENS, A., *La philosophie de M. Heidegger*, Louvain, pp. 141-142.

¹² SZ, p. 250.

¹³ SZ, p. 240.

¹⁴ Crec que la crítica de Sartre a Heidegger fóra errònia si abordem el problema des del punt de vista del *Man*. Mentre hi ha uns determinats rols a l'hora d'estimar i, per tant, hom podria —des d'aquest sentit— viure l'amor impersonalitzadament, en el moment de morir no hi ha cap comportament establert, no pot haver-hi mimesi. El moment de la mort —si ho entenem així— seria, com diu Heidegger, absolutament personal i individualitzador.

¹⁵ SARTRE, *L'être et le néant*, Gallimard, Tel, p. 595.

¹⁶ EN, p. 597.

¹⁷ EN, pp. 145 i ss.

¹⁸ EN, p. 154.

¹⁹ EN, p. 153.

²⁰ EN, p. 186.

²¹ SARTRE, *Huis clos*, p. 92.